

МИГЕЛ ДЕ УНАМУНО

МАГЛА*

ПРОЛОГ ТРЕЋЕМ ИЗДАЊУ ИЛИ ИСТОРИЈА *МАГЛЕ*

Прво издање овог мог дела, да ли само мог, појавило се 1914. у Библиотеци „Ренесанса” и касније је нестало. Изгледа да постоји још једно из 1928, али о њему поседујем само библиографски податак. Никада га нисам видео, што не треба да чуди, јер је у то време била диктатура на власти, и ја, не покоривши јој се, нашао сам се у изгнанству у Ондају. Године 1914, пошто су ме отерали или, боље речено, пошто су ме ослободили дужности ректора Универзитета у Саламанки, кренух по избијању рата који је потресао и Шпанију, иако она није била у рату, у један нови живот. Нас Шпанце рат је поделио на германofile и антигерманofile, или присталице Алијансе, ако неко тако жели, више према нашем темпераменту, него према стварним разлозима рата. Био је то догађај, који је обележио ток наше касније историје све до тобожње револуције 1931, до пропасти Бурбонске монархије. Тада сам се осетио обавијен историјском маглом Шпаније, Европе, целог света.

Сада када ми се 1935. пружио прилика да поново објавим *Мајлу*, ја сам је поново прегледао, и прегледавши је, ја сам је из корена прерадио, изнова написао; ја сам је поново доживео. Када прошлост оживи, оживе и обнове се успомене. То је ново дело за мене, као што ће бити, свакако, за све оне читаоце који ће га поново читати. Нека ме изнова читају, читавши поново роман. Помислио сам једног тренутка да ли да га поново напишем, обновим; али био би то други роман... Други? Када ми се онај мој Аугусто Перес од пре 21 годину, тада сам ја имао 50, указао у сновима и питао, пошто

---

* Одломак из истоименог романа.

сам га ја сматрао покојним и мислио, покајавши се, да га васкрснем, да ли ја сматрам да је могуће васкрснути Дон Кихота, одговорио сам му: немогуће! „Па, у том случају, сви смо ми бића фикције”. Успротивио сам се и, узвративши му, рекао: „А ако те поново сањам?”

А он ће на то: „Не сања се два пута исти сан. Тај који будете поново сањали и мислили да сам то ја, биће други?”. Други? Како ме је прогонио и још увек ме прогони тај други! Довољно је видети моју трагедију *Дрући*. А што се тиче могућности васкрсавања Дон Кихота, мислим да сам васкрснуо Сервантесовог, и мислим да васкрсава у свима онима који га посматрају и чују. Наравно, не у ерудитима ни у сервантистима. Васкрсавају хероја као што хришћани васкрсавају Христа, следећи Павла из Тарса. Јер тако каже историја или легенда. Нема другог васкрснућа.

Биће фикције? Биће стварности? Стварности фикције, што је фикција стварности. Када сам једном изненадио свог сина Пепеа, који је тада још увек био дете, како црта лутка, изговарајући речи, које је њему стављао уста: „Ја сам стваран, нисам насликан!”, вратио сам се у детињство, готово уплашен од тога. Била је то приказа духа. А недавно ме је мој унук Мигелин питао да ли је мачак Феликс, онај из дечјих прича, стваран. Хтео је да каже жив. И пошто сам му ја објаснио да су то све приче, снови или лажи, узвратио ми је питањем: „А може ли сан да буде стваран?” Има у томе праве метафизике. Или неке метаисторије.

Мислио сам, такође, да наставим биографију Аугуста Переса, да испричам његов живот на другом свету, у другом животу. Али други свет и други живот налазе се унутар овог света и овог живота. Постоји универзална биографија и историја личности, било оних које називамо историјским, књижевним или личностима фикције. Пало ми је на памет једног тренутка да наговорим Аугуста да напише аутобиографију у којој ће мене исправити и испричати како је он сам себе сањао. И на тај начин дати овој причи два различита закључка, можда у два ступца, да би читалац могао да бира. Али читалац се томе противи, не подноси да буде отргнут из свог сна и уроњен у сан другог сна, у застрашујућу свест свести, што за њега представља озбиљан проблем. Не жели да му отму илузију стварности. Прича се како је један сеоски проповедник описивао страдање Нашег Господина и чувши сеоске богомољке како наричу, узвикнуо је: „Немојте толико да плачете, јер је то било пре деветнаест векова, а осим тога, можда се и није догодило тако како вам причам...” У некој другој прилици треба рећи слушаоцу: „Можда се баш то и догодило...”

Чуо сам, такође, причу о једном архитекти археологу који је покушавао да сруши базилику из X века, али не да би је рестаурирао

већ да би је саградио онако како је требало да буде саграђена, а не онако како је била саграђена. У складу са планом епохе за који је веровао да је открио. У складу са планом архитектке из X века. Планом? Није знао да су базилике настајале саме из себе, изван свих планова, управљајући рукама градитеља. План се прави и за роман, епопеју или драму; али касније роман, епопеја или драма се одвоје од својих стваралаца. Или, тачније, одвоје се агонисти, њихови ликови. Тако су се одвојили, прво, Луцифер и Сатана, затим, Адам и Ева, и, најзад, Јехова. И то је оно што називамо ниволом, епопејом или трагедијом! Тако се од мене одвојио Аугусто Перес... Ту трагедију је разумео, када се појавило ово дело, између осталих критичара, и Александар Плана, мој добар пријатељ, Каталонац. Остали су, због своје менталне лењости, усредсредили пажњу на ову ђаволску измишљотину нивола.

Та идеја да роман назовем ниволом идеја која, у ствари, и није моја, као што кажем у тексту, била је друго духовито лукавство смишљено у намери да заинтригирам критичаре. Али нека остане роман, роман као и сваки други. То јест, нека се тако зове, јер овде „бити” значи исто што и „назвати”. На шта се мисли када се каже да је прошло време романа? Или епских песама? Док живе прошли романи, живеће и преживеће роман. Смисао историје и јесте у томе да га поново сања.

Пре него што ми се у сновима указао Аугусто Перес и његова нивола, у мени је поново оживео карлистички рат, чији сам сведок био у детињству. О томе сам написао историјски роман, или боље речено, романсирану историју, у складу са академским правилима рода. Нешто што се назива реализмом. Оно што сам преживео са својих десет година, поново сам доживео, пишући овај роман, у тридесетој. И још увек преживљавам, преживљавајући савремену историју, историју која је у току, која протиче и стоји. Видео сам потом у сновима *Љубав и његовоју*, роман који се појавио 1902, другу потресну трагедију. Бар је за мене била потресна. Пишући је мислио сам да ћу се ослободити патње и пренети је на читаоца. У *Мајли*, поново се појављује онај трагикомични и суморни ниволескни лик дон Авито де Караскал који је говорио Аугусту да се живот учи живећи. Исто као што човек учи да сања сањајући. Уследили су 1905. године есеји *Животи Дон Кихота и Санча*, према Мигелу де Сервантесу Саведри тумачени и коментарисани. Поново сневани, оживљени, обновљени. Неко ће рећи да моји Дон Кихот и Санчо нису исто што и Сервантесов Дон Кихот и Санчо. Па шта? Дон Кихоти и Санче живе у вечности која је у времену, а не изван њега; сва вечност је у времену, у сваком тренутку времена они, дакле, не припадају Сервантесу, ни мени, нити било ком другом

сањаоцу који их види у сновима, већ свако од нас их поново оживљава. И мислим да ми је Дон Кихот открио најскривеније тајне, које никада није могао открити Сервантесу, посебно оне везане за љубав према Алдонси Лоренсо. Године 1913, пре *Маїле*, појавила су се два кратка романа које сам објединио под насловом: *Оїлегало смрїти*. После *Маїле* појавио се 1917. *Абел Санчес: исијорија једне сијрасїти*, најболнији експеримент који сам извео, заривши скалпел у опасан тумор наше шпанске расе. Године 1921. угледао је светлост дана мој роман *Теїка Тула*, који је недавно наишао на добар пријем и имао одјека захваљујући немачком, холандском и шведском преводу у фројдовским круговима средње Европе. Појавио се у Буенос Ајресу 1927. мој аутобиографски роман *Како се пише роман*, који је мог доброг пријатеља и одличног критичара Едуарда Гомеса Бакера, духовитог како се само замислити може, ухватио у исту онакву клопку као што је она са ниволом, јер је очекивао да напишем роман о томе како се пише роман. Коначно, 1933. године, објављен је *Светїи Мануел, мученик* и још три приче. И све то у непрекидном трајању једног магловитог сна.

Моја дела су преведена без мог нарочитог заузимања на петнаест језика, колико ја знам, и то на: немачки, француски, италијански, енглески, холандски, шведски, дански, руски, пољски, чешки, мађарски, румунски, хрватски, грчки и летонски; али од свих највише је превођена *Маїла*. Почиње 1921, седам година од њеног настанка, када је превео на италијански *Nebbia, romanzo*, Филберто Бекари, а предговор је написао Ецио Леви; 1922. превео је на мађарски *Kod* (Будимпешта) Виктор Гаради; на француски 1926. *Brouillard* (Collection de la Revue europeenne) превела је Ноеми Ларт; 1927. превео је на немачки *Nebel, Ein phantastischer Roman* (Минхен) Ото Бик; 1928. превео је на шведски *Dimma* Алан Воут, на енглески *Mist, a tragicomic novel* (Њујорк) Ворнер Фајт и на пољски *Mgla* (Варшава) доктор Едвард Боје; 1929. превео је на румунски *Negură* (Букурешт) Ласкар Себастијан и на хрватски *Magla* (Загреб) Богдан Радица и, најзад, превео је на летонски *Migla* (Рига) Константин Раудив. Од укупно десет превода, два више су доживеле *Три узорне новеле и један ѝролої*, које обухватају причу *Нициїа мање неїо ѝрави човек*.

Откуда оваква наклоност читалаца? Зашто је највећу наклоност других народа стекло дело које је немачки преводилац Ото Бик назвао „фантастичним романом”, а Американац Ворнер Фајт „трагикомичним романом”? Па управо због фантазије и трагикомедије. И нисам погрешно, јер сам од почетка знао и то рекао да ће ово дело које сам крстио ниволом бити универзално. Не есеји *О ѝраїичном осећању живоїа* који су доживели шест превода јер

захтевају одређено филозофско и теолошко знање мање уобичајено код људи него што се очекује. Због тога ме је и изненадио њихов успех у Шпанији. Не есеји *Животи Дон Кихота и Санча*, који су били преведени на три језика, јер Сервантесов Дон Кихот није тако познат, а још мање популаран изван Шпаније, па чак ни у њој, као што се овде претпоставља. А усуђујем се да идем чак и даље од тога и устврдим да дела, као што је ово, а не било које друго, доприносе његовој популарности. Вероватно због националног обележја? Роман *Мир у рату* је преведен на чешки и немачки. Ваљда фантазија и трагикомедија *Мајле* највише говоре појединцу који је универзалан, који је људска јединка, пре свега, независна од класе, касте, друштвеног положаја, сиромашна или богата, простог или узвишеног духа, пролетерског или грађанског порекла. А то знају историчари културе, они које називамо ученима.

Слутим да ми је већи део овог пролога, металога, који ће неко назвати аутокритиком, сугерисао, обликујући га од своје магле, онај дон, зар већ заслужује да буде дон, Антолин Санчес Папаригопулос, о којем се говори у XXIII поглављу, мада ја нисам успео да као он применим строгу технику незаборавног и темељног истраживача. Ах, када бих само успео, следећи његову намеру, да нападнем историју оних који, намеравајући да пишу, никада то нису чинили! Његовом соју, његовом карактеру припадају наши најбољи читаоци, сарадници и коаутори или боље коствараоци они, који прочитавши причу нивоу као што је ова, помисле: „Али тако сам и ја раније мислио! Па овај лик сам познавао! И мени је то исто пало на памет!” Који други до они обузети невероватном простотом воде рачуна о ономе што се зове веродостојност. Или они који верују да живе будни, не знајући да је стварно будан само онај који зна да сања, исто као што је паметан само онај који је свестан свог лудила. И „онај који не помеша, сам се губи у мноштву ствари”, као што је говорио мој рођак, Виктор Готи, Аугусту Пересу.

Сав тај свет ликова, као што су Педро Антонио и Хосефа Игнасија, Дон Авито де Караскал и Марина, Аугусто Перес, Еугенија Доминго и Росарио, Александар Гомес, „ништа мање него прави човек” и Јулија, Хоакин Монегро, Абел Санчес и Елена, тетка Тула, њена сестра, зет и сестрићи, Сан Мануел Буено и Анђела Карбаљино, један прави анђеоло, дон Сандалио, и Еметерио Алфонсо и Селедонио Ибањес, и Рикардо и Лидувина, сав тај свет ликова је за мене стваран, чак и стварнији од Кановаса и Сагасте, Алфонса XIII, Прима де Ривере, Галдоса, Переде, Менендеса и Пелаја и свих оних које сам познавао и које познајем, са којима сам општио и са којима општим. На оном свету ћу постати стваран, ако то уопште могу постати, још и више него на овом.

А та два света, почивају на другом, стварном и вечном свету, у којем сањам себе и оне који су били, а многи су и сада, тело мог духа и дух мог тела, свету свести без времена и простора, у којем живи, као талас у мору, свест мог тела. Када сам одбио да поштедим живот Аугусту Пересу, овај ми је рекао: „Ви не дозвољавате да постојим, да изађем из магле, да живим, живим, да се видим, чујем и додирујем, да осећам себе, свој бол, да будем; зар то не желите, зар морам да умрем, ја, биће фикције? Па добро, мој господине ствараоче, дон Мигел, и ви ћете умрети и вратити се у ништавило из којег сте потекли!... Бог ће престати да вас сања! Умрећете, да умрећете и ви, иако то не желите; умрећете ви и умреће сви они који буду читали моју причу, сви, сви до једнога. Бића фикције као и ја! Умреће сви, сви, сви!” Тако ми је рекао. И сада, после двадесет година, чујем шапат, немо хујање, попут оног библијског Јеховиног, тих пророчких и апокалиптичких речи! Јер није само да ја умирем; већ умиру, умрли су моји, они који су ме стварали и сањали. Моја душа нестаје кап по кап, а понекад у млазу. Јадне незналице које мисле да живим мучен својом личном бесмртношћу! Сироти људи! И не само својом већ бесмртношћу свих оних које сам сањао и које сањам и који ме сањају. Јер бесмртност је као и сан заједничка или је нема. Не могу да се сетим неког кога сам добро познавао, а добро познавати неког значи волети га, иако мислите да га мрзите, и од кога сам се растао, а да ми није рекао: „Шта си ти сада, шта се дешава са твојом свешћу, шта сам ја у твојој свести, шта се догодило са оним што сам био?” То је магла, то је нивола, то је легенда, то је вечни живот... То је, најзад, реч, стваралачка, сањалачка.

Постоји једна изванредна визија код Леопардија, трагичног сањаоца животне досаде, која представља песму тетреба, циновског тетреба узетог из једне таргумске парафразе Библије, тетреба који пева вечно откровење и позива смртнике да се пробуде. И завршава се овако:

Време ће доћи када ће свет и сама природа нестати. И као што од моћних краљевстава и свих човекових царстава и њиховог величанственог развоја, које је било славно у давна времена, данас нема ни трага, исто тако од овог света, његових бесконачних патњи и несрећа неће бити ни наговештаја, већ ће нема тишина и дубоки спокој испунити бесконачни простор. Тако ће та задивљујућа и недокучива загонетка универзалног постојања, пре него што буде откривена и схваћена ишчезнути, нестати.

Али не, остаће тетребова песма и Јеховин шапат са њом; остаће Реч која беше почетак и крај, Дух и духовни глас који сабира

тмину и обликује је. Аугусто Перес нам је запретио свима, свима који су постојали и који постоје, свима који су сан Бога или, боље, сан његове Речи са којом морамо умрети. Умрећемо у простору, али не у сну, нити у свести. И зато вам кажем, читаоци *Маїле*, сањаоци Аугуста Переса и његовог света, да је то магла, нивола, легенда, прича, вечни живот.

Саламанка, фебруар 1935.

I

Појавивши се на вратима своје куће, Аугусто пружи десну руку, длана окренутог надоле, и подигавши поглед ка небу, застаде на тренутак у непомичном и усправном положају. Није желео да овлада спољним светом већ је гледао да ли пада киша. И осетивши на надланици свежину лаких кишних капи, намршти чело. Није му сметала кишица, него то што је морао да отвори кишобран. Склопљен у футроли, био је тако елегантан, тако издужен. Један затворен кишобран је елегантан исто као што је отворен кишобран ружан.

„Несрећа је што човек мора да се служи стварима – помисли Аугусто – што мора њима да се користи. Употреба квари, па чак и уништава лепоту. Најплеменитија функција ствари јесте да буду посматране. Како је лепа поморанца пре него што се поједе! То ће се променити на небу када се сав наш живот буде свео, или боље рећи, када се буде претворио у посматрање Бога и свих ствари у Њему. Овде, у овом тужном животу бринемо се само о томе како да се служимо Богом; покушавамо да га отворимо као кишобран, да би нас заштитио од зла”.

Помисливши то, наже се да заврне панталоне. Најзад отвори кишобран, застаде на тренутак збуњен и замишљен: „И куда ћу сада, десно или лево?” Јер Аугусто није ишао, већ је само пролазио кроз живот. „Сачекаћу да прође неки пас – помисли – и кренућу за њим”.

Али тог тренутка улицом не прође пас него једна лепа девојка и Аугусто, опчињен, нехотице крену за њом.

И тако из улице у улицу.

„А онај дечкић – размишљао је гласно Аугусто – шта ради тамо лежећи потрбушке на земљи? Сигурно посматра мрав! Мрав, па то је најлицемернија животиња! Само мили на све стране, уверавајући нас да нешто ради. Као какав лењивац, који иде одсечним кораком, гурајући све око себе, а јасно је да нема шта да ради. И шта то уопште мора да ради? Он је доколичар, доколичар као... Не, ја нисам доколичар! Моја машта не мирује. Доколичари су они

који кажу да раде, а у ствари само помућују и гуше мишљење. Јер, хајде да видимо, онај смешни продавац чоколаде, који тамо иза стаклених врата ради оклагијом, да би га ми гледали, тај егзибициониста, шта је он друго него доколичар? И шта се нас тиче да ли ради или не. Рад! Рад! То је лицемерство. Шта је посао за оног јадног паралитичара који се вуче... Ал' шта знам? Извини, брате! – рече гласно. – Брате? Брат по чему? По непокретности! Кажу да смо сви Адамови синови. А овај, мали Хоакин, је л' и он Адамов син? До виђења, Хоакин! Ето, ту су већ и неизбежни аутомобили, бука и прашина. Чему ли се то човек примиче смањујући раздаљину? Опседнутост путовањем потиче од топофобије, а не од фило-топије; онај који много путује бежи од места које напушта, а не тражи место у које долази... Путовати... путовати... Каква непотребна ствар кишобран! Ћути, шта је сад ово?"

И заустави се код улаза куће у коју је ушла лепа девојка за којом је ишао опчињен њеним погледом. Тек тада Аугусто схвати да ју је све то време пратио. Домарка га је гледала својим пакосним очима и тај поглед наговести Аугусту шта мора да ради. „Ова Керберка очекује – помисли – да је питам за име и порекло госпођице коју сам пратио и сигурно сада треба тако поступити. Иначе, праћење не би имало срећан завршетак, а то никако, ствари морају да се доведу до краја. Мрзим незавршен посао!" Гурну руку у џеп и нађе само новчић од пет пезета. Није могао да иде да га размени; изгубио би време и прилику.

– Кажите ми, добра жено – ословио је домарку не издукавши кажипрст и палац из џепа – да ли бисте ми могли рећи у поверењу и *internos*, име девојке која је малопре ушла?

– Није то никаква тајна нити нешто лоше, господине.

– Па баш зато и питам.

– Е, па зове се Доња Еугенија Доминго дел Арко.

– Доминго? Да није Доминга...

– Не, господине, Доминго; Доминго је њено презиме.

– Али када је реч о женама, то презиме се може променити у Доминга. Ако није тако, где је онда ту слагање у роду?

– Не знам, господине.

– И кажите ми... кажите ми – настави, не вадећи руке из џепова – како то да излази тако сама? Је ли удата? Има ли родитеље?

– Неудата је и без родитеља. Живи са рођацима...

– По мајци или по оцу?

– Знам само да су рођаци.

– То је довољно и превише.

– Даје часове клавира.

– А добро свира?

– Е, толико баш не знам.
– Добро, добро, доста је и то; ево, узмите, досађивао сам вам.
– Хвала, господине, хвала. Имате ли још нешто? Могу ли вам бити од користи? Хоћете ли да однесем поруку?
– Па... можда... можда... Не засада... До виђења!
– Бићу вам на услузи, господине, и рачунајте на моју потпуну дискрецију.

„Па, господине – говорио је у себи Аугусто, опростивши се од домарке – обавезао си се пред овом честитом женом и сада то не можеш тек тако оставити. Шта би иначе рекла та узорна домарка! Тако дакле... Еугенија Доминга, хоћу да кажем Доминго, дел Арко? Врло добро, записаћу да не заборавим. Нема бољег подсетника од бележнице у џепу. Лепо је говорио незаборавни дон Леонсио: не трпај у главу оно што стаје у џеп. А томе би се могло додати: не трпај у џеп оно што стаје у главу! А домарка, како се она зове?”

Врати се неколико корака назад.

– Кажите ми још једну ствар, добра жено.

– Само заповедајте...

– А како се ви зовете?

– Ја? Маргарита.

– Добро, добро... хвала!

– Нема на чему.

И Аугусто крену и нађе се убрзо у авенији Аламеда.

Кишица је престала. Он затвори кишобран и гурну га у футролу. Приђе једној клупи и дотакнувши је осети да је влажна. Извади новине, стави их на клупу и седе.

Затим извади бележницу и замахну налив-пером. „Ево једне корисне стварчице – помисли – да није ње морао бих оловком да запишем име те госпођице и оно би се избрисало. Да ли би нестала и њена слика из мог памћења? А каква је она? Каква је љупка Еугенија? Само се сећам очију... Осећам поглед... Док сам ја у мислима лутао, неке очи су нежно циљале право у моје срце. Да видимо! Еугенија Доминго, да, Доминго, дел Арко. Доминго? Не могу да се навикнем на то да се презива Доминго.... Не. Морам да је натерам да промени презиме и да се презива Доминга. А наши синови, зар ће они имати друго презиме Доминга? И пошто треба да одбаци то моје незграпно Перес, остављајући само П., наше прво дете ће се звати Аугусто П. Доминга? Али... куда ме водиш луда машто?” И записа у бележници: Еугенија Доминго дел Арко, Авенија Аламеда, 58. Изнад те белешке била су записана ова два стиха:

Са рођењем долази туга
са рођењем долази и радост...

„Ето – помисли Аугусто – ова мала Еугенија, професорка клавира, прекинула је блистави почетак моје трансценденталне лирске поезије. Остаје незавршена. Незавршена...? Да, човек тражи у догађајима, у променљивости судбине, храну за своју урођену тугу и радост. Један исти случај може бити тужан и весео, све у зависности од наше унутрашње предодређености. А Еугенија? Морам да јој пишем. Али не одавде него од куће. Зар није боље да идем у Касино? Не, радије кући. Те ствари је боље урадити код куће, на свом огњишту. На свом огњишту? Моја кућа није огњиште. Огњиште... огњиште... Моја кућа је пре један велики сандук за пепео! Ах, моја Еугенија!”

И Аугусто се вратио кући.

Превела са шпанског
Јелена Рајић